

Fra Grundtvig-litteraturen.

Den nygrundtvigske Bevægelse I, 1870-1887. Af Anders Pontoppidan Thyssen, Det danske Forlag 1958.

Det er knap ti Aar siden, at den første danske Disputats om N. F. S. Grundtvig saa Lyset, Henning Høirups store Værk om Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse. Siden er der kommet Skred i Foretagendet, først med litterære Disputater som Toldbergs om Grundtvigs Symbolverden, derefter med Michelsens Bog om Grundtvigs Historiesyn. Og nu i Aar rykker paa Aarhus Universitet Kirkehistorikerne frem med digre Disputater: *Anders Pontoppidan Thyssen* med et imponerende Skrift om den nygrundtvigske Bevægelse og *Kaj Baaga* med en Studie i Jacob Lindberg. Den sidste foreligger endnu ikke trykt, men kommer for d. 22. November, den første udkom i Foraaret og blev med megen Hæder forsvaret d. 27. Marts. Der foreligger allerede nu Recensioner, skrevet af saa kompetente Dommere som Hal Koch og P. G. Lindhardt. De følgende Linjer har derfor hovedsagelig til Hensigt at henlede Læsernes Opmærksomhed paa et Værk, der er af stor Interesse for alle, som beskæftiger sig med Grundtvig og hans Betydning.

Den omfangsrige Bog (den er paa 496 tættrykte Sider) handler først og fremmest om Grundtvigs Eftervirkninger, ikke om Grundtvig selv. Hovedvægten ligger paa en Skildring af Grundtvigianismens Historie fra Tiden efter Grundtvigs Død i 1872 til Kriseaaret 1887, da Venstre, til hvis folkelige Politik især paa Skolens og Kirkens Omraade et overvældende Flertal af Grundtvigianerne havde knyttet store Forhaabninger, led bitre Skuffelser ved Folketingsvalget under Forsøget paa at rejse Folket til Kamp mod Estrup og hans Provisorier. Følgen var, at en almindelig Mathed og Ligegyldighed begyndte at brede sig, folkeligt som kirkeligt. Det er iøvrigt Dr. Pontoppidan Thyssens Hensigt i et senere Bind at følge Bevægelsens Historie op til dette Aarhundrede.

Skriftets centrale Kapitler skildrer som nævnt Udviklingen efter Grundtvigs Død. Ikke for intet er Bjørnsons Ord ved Graven paa Køge Aas brugt som et Slags Motto: »Det mener jeg derfor, at mens der ved andre Grave lyses Fred, bør der lyses Kamp over denne! Kamp for det, vi elske, og elske ved ham.« Det var Fanfaren, som kaldte Mandskabet af Gaarde og fik de vakte til at slutte op ikke blot under den folkelige, men ogsaa den politiske Friheds Bannere. De følgende Aartiers Strid blev en Krig paa mange Fronter og gav ikke sjældent Anledning til megen Vaklen i Geledderne. Navnlige havde de ældre til Tider svært ved at følge med de unges fremstormende Avantgarde. Den kæmpende Grundtvigianisme blev aldrig til en disciplineret Hær, dertil

var de unge altid for tilbøjelige til at operere paa egen Haand og formere mere eller mindre slagkraftige Friskarer. Alligevel var der til Stadighed noget som forbandt de kæmpende og gjorde dem til en Enhed: Arven fra Grundtvig, Kampen for det dobbelte Maal, det kristelige og det folkelige. »For Ungdommen bliver det ikke Hovedsagen, hvad Grundtvig *har haft* at betyde«, sagde Valdemar Brücker, »men . . . hvilken Betydning han *har* nu i dette Øjeblik, da den unge Slægt er ved at tage Parti og bestemmer sine Baner og sine Maal, og for den Tid, som kommer, den, hvori Ungdommen skal være virkende og handlende Mænd og Kvinder.« Med Rette har Forfatteren sat disse Ord som Bogens andet Motto, under det bjørnsonske.

Udover vældige, detaljerige Redegørelser for Brydningen mellem de saakaldte Gammel-Grundtvigianere og Nygrundtvigianerne indeholder Bogen værdifuldt Nyt om Grundtvig, fortrinsvis set i Relation til »Grundtvigianerne«. Mesterens eget Forhold til og Syn paa disse sine Disciple kan det være svært nok at faa Klarhed paa. Han stod endnu i sin Manddoms Kraft, da de første Tilløb til en Partidannelse var ved at finde Sted, men frabad sig dengang – som senere – at blive anset som Partihøvding. Ogsaa i politisk Henseende gik han sin Enegang. Han stod vel ikke, hvad en Række politiske Idealer angik, de Nationalliberale særlig fjernt, men hans folkelige Syn og ikke mindst hans Tanker om Skole og Kirke henviste ham og hans Tilhængere til et frugtbart Samvirke med de Partier, der vilde arbejde til Gavn for den danske Menigmand, Venstrepartierne. Der blev da ogsaa trukket kraftigt i ham fra den Kant, navnlig af Politikeren *Sofus Høgsbro*, mens paa den anden Side de mere højreorienterede Grundtvigianere øjnede en Mulighed for at tage ham til Indtægt for en national – for ikke at sige nationalistisk – Politik. Høgsbro havde allerede i Midten af 1860erne et idealistisk farvet Program færdigt: »Fremfor alting, lad alle demokratiske partier sammensmelte til ét parti! Førerskabet vil af sig selv tilfalde Grundtvig og hans disciple.« Høgsbro vilde drage Det nationale Venstre, der i høj Grad var præget af grundtvigske Frihedsideer, ind i et nært Samarbejde med Bondevennerne, en Stræben, der førte til Dannelsen af Det forenede Venstre. Men netop i denne Politik laa Spiren til en Konflikt, der før eller senere maatte fremkalde en Spaltning af Grundtvigianerne i en Højre- og en Venstrefløj.

Pontoppidan Thyssen synes overbevist om, at Høgsbros Politik havde Grundtvigs Velsignelse, (jf. p. 53, Anm. 5). Den mødte imidlertid skarp Modsigelse fra en saa indflydelsesrig og central grundtvigiansk Skikkelse som Vilhelm Birkedal, og heraf opstod megen bitter Strid. Kampen skærpedes op mod Folketingsvalget i September 1872, og der gjordes adskillige Forsøg paa at faa Grundtvig til at bekende Kulør. Grundtvig lovede at udtale sin Mening klart ved et Vennemøde i Begyndelsen af September. Men den 2. September indhentede Døden ham. Sin klart udtalte Mening tog han med sig i Graven.

Forøvrigt viste det sig snart, at Spaltningen i en Gammel- og en Nygrundtvigianisme ikke blot var et politisk Fænomen, men ogsaa kom til Udtryk, naar Striden gjaldt kirkelige og teologiske Emner. Partidelingen paa den aandelige Front var dog ikke altid den samme som paa den politiske. Men det er karakteristisk, at de udprægede Venstregrundtvigianere som Regel var at træffe paa de radikale Synspunkter – ogsaa i kirkelige Anliggender.

Pontoppidan Thyssens Bog bygger paa et meget stort Kildemateriale. De var meget skrivende, Grundtvigianerne, gamle som nye. De var vaagne over for alle Strømninger i Tiden og altid parat til at flyve i Blækkuset, hvad enten det nu gjaldt et privat Brev, hvori man kunde betro sine Bekymringer til en ligesindet, eller sige sin Mening til en Modstander, eller man nøjedes med at give sin Mening til Kende i en Vandrebog eller paa helt private Dagbogsblade. I meget stor Udstrækning valgte man at gøre Offentligheden delagtig i Meningsudvekslingerne. Og her var det ikke saa meget Dagbladene som de specielle Periodica: »Dansk Kirketidende«, »Dansk Folketidende«, »Højskolebladet«, »Tidens Strøm«, »Enhver Sit«, og hvad de nu allesammen hed, der maatte aabne Plads for de mange Indlæg. Dr. Pontoppidan Thyssen har øst flittigt af alle disse, trykte som utrykte, Kilder. Resultatet er blevet et meget væsentligt og vægtigt Bidrag til dansk Kultur- og Aandshistorie i Tiden efter 1870 – et nyttigt Supplement og frugtbart Korrektiv til *Laurids Nyegårds* store, men ensidige Værk om Vilhelm Birkedal (et Værk om Gammelgrundtvigianismen, om man tør sige saa) og til *Anders Nørgaards* strengt dømmende Bog om »Grundtvigianismen« (II, 1936). Pontoppidan Thyssens Bog slutter, hvad Forfatteren selv nævner, op i Rækken af saa vægtige Undersøgelser som *Roar Skovmands* Disputats om Folkehøjskolen i Danmark 1841–1892 (1944), *Hakon Stangerups* »Kulturkampen« I og II (1946), der med Skarphed og klar Overskuelighed trækker Frontlinien op mellem de tre rivaliserende Partier: de Nationalliberale, Brandesianerne og Grundtvigianerne, og sidst, men ikke mindst *P. G. Lindhardts* store Værk om en af Nygrundtvigianismens Hovedskikkelser: Morten Pontoppidan I og II (1950–53).

Man kan ikke nok som beundre Pontoppidan Thyssens Omhu og Redelighed, den myndige Ro, hvormed han samler sine talrige Detailler til en overskuelig, fortløbende Redegørelse for de mange og næsten endeløse Debatter om saavel politiske som kirkelige og teologiske Emner. Hans Flid har været formidabel, hans Dømmekraft nøgtern og besindig. Han vover sig aldrig ud i nogen Form for Overfortolkning, lader ikke sin Sympati med den ene eller den anden af Parterne tage Magten. Det er en Bog uden Heltedyrkelse, og dog præget af en bunden Varme og intens Medleven i Begivenhederne.

De smaa Tilføjelser, som nærværende Anmelder kunde have Lyst til at gøre, stammer karakteristisk nok fra Publikationer, som først er fremkommet, efter at Forfatteren havde afsluttet sit Værk. Det gælder f. Eks. en Henvisning til de Manuskriptfragmenter, der findes i Grundtvig-Arkivet, fasc. 143, og som først er blevet fremdraget for Offentligheden i den store Registrants Bind V, som udkom i Aar. Fragmenterne, som er registreret af *Steen Johansen*, omfatter bl. a. Udkast til et paatænkt Skrift om Tro og Viden, et ikke offentliggjort Indlæg i den store Debat omkring *Rasmus Nielsens* Filosofi fra 1860erne. Papirerne daterer Steen Johansen med Sikkerhed til Aaret 1867.

Det er interessant at se, at Grundtvig her synes at afvise den hele Debat som de troende kristne ganske uvedkommende, idet den kun kan opfattes som en Øvelse i Fægtekunst (Dialektik), som det for den kristne Menighed – selv som Tilskuere – ikke er værd at spille et Øjeblik paa. Kun for at give de danske lidt *bedre* Oplysning om Sagen selv, Troes-Sagen, vil Grundtvig indlade sig paa at berøre Pennfejsen.

Da Fasciklen for Tiden er udlaant, kender jeg kun Ms. gennem Steen Johansens Referat og vil specielt henvise til fasc. 143 d, hvor Grundtvig synes at afvise baade Teologernes Paastand om at eje en Videnskab om Troen af samme Art som den verdslige Videnskab og Rasmus Nielsens Paastand om, at Teologien ingen Videnskab er, fordi den grunder sig paa Tro, der atter udspringer af et Vidensprincip, som er Verdensprincippet aldeles modsat.

I det hele synes Grundtvigs Forhold til Rasmus Nielsen – her i 1867 – at have været uden Hjertelighed og i hvert Fald ganske uden Beundring fra »den Gamles« Side. Paa nogle Blade i fasc. 143 c raader han Nielsen til at tage Pennen i en anden Haand, »sin danske Haand!« Grundtvig er navnlig forfærdet over »den babyloniske Sprogforvirring«, der hersker i Nielsens Torso »Grundidéerne Logik« (som udkom 1866). Nielsen bør, som enhver bør det, der vil oplyse og forklare guddommelige og menneskelige Ting for os, stræbe efter *et rent dansk Sprog*. Sker dette ikke, da tilraader Grundtvig »alle Danne-mænd og især alle Kristenmennesker at undlade enhver Deltagelse i eller Opmærksomhed over for Striden om Tro og Viden, da Udbyttet deraf kun vil blive Skuffelse, Ærgrelse, Tvivlraadighed.«

Sandheden er da vist ogsaa, at Grundtvig aldrig lod sig indfange af Rasmus Nielsens blændende Dialektik, lige saa lidt som Rasmus Nielsen nogensinde blev en retroende Grundtvigianer. Men allerede fra 1850erne var der sket en Tilnærmelse dem imellem, formentlig først og fremmest fordi Nielsen saa med Sympati paa Grundtvigs menneskelige og folkelige Gerning. Som Pontoppidan Thyssen peger paa, blev Grundtvig »glad overrasket«, da han erfarede, at den veltalende Filosof havde talt med Tilslutning og Varme om hans Tanker i sine Universitetsforelæsninger over Kirkehistoriens Filosofi (vistnok i Foraaret 1863, jf. Begtrup: US, X, p. 278 og 295, Anm.), men Glæden over at være nævnt med Hæder paa »vor klassiske Højskole«, var altsaa ikke saa stor, at den svækkede Grundtvigs kritiske Holdning over for Nielsens Syn paa Spørgsmaalet om »Tro og Viden«.

Men netop omkring 1867–68 spores der hos Nielsen en bevidst Stræben henimod en mere folkelig Skrivemaade, »et rent dansk Sprog«, hvad enten det nu skyldes, at Grundtvig mundtlig har meddelt ham sit kritiske Syn paa hans Stil, eller at Nielsen selv under sin Stræben paa at faa Grundtvigianerne til Forbundsfæller af egen Drift har lagt sin Skrivemaade om. Allerede i Februar 1868 skrev Bjørnson, som paa dette Tidspunkt var stærkt betaget af Grundtvig: »Nu arbejder *Rasmus Nielsen* for ham; thi enhver Tale af Rasmus Nielsen ryster Frugter ned i Skjødets paa Grundtvig.« (Norsk Folkeblad, 29. Februar 1868). Nielsens altid beredvillige, men ofte noget aandshovmodige Vaabendrager, *Rudolf Schmidt* korrigerede omgaaende Bjørnsons Udtalelse derhen, at Universitetsfilosoffen »med Tankens hele Bestemthed viser, at det rettelig forstaaet er en og samme Aandslov, som i Forholdet til Grundtvig støder fra og drager til.« – »Men denne Paaavisning«, (fortsætter Schmidt), »er af væsentlig Betydning for Grundtvigianismens Fremtid; den har kun altfor længe været en *Begyndelse*, der var i fuldstændig Vildrede med sit *Princip*. (Gb. »Til Orientering«, 1868, p. 70, Fodnoten).

Schmidt fik for saa vidt Ret i sine Forudsigelser om Rasmus Nielsens kommende Betydning for Grundtvigianismen, som Nielsen i høj Grad kom til at

virke befrugtende, inspirerende, ja problemskærpende paa Grundtvigianerne og da navnlig de yngre Generationer med *Jungersen* og senere *Brücker* som Bannerførere. Baade Niensens »Religionsphilosophie« (1869) og hans store populær-videnskabelige Forfatterskab fra 1870erne (indledt med Udgivelse af Kristiania-Forelæsningerne: »Om Hindringer og Betingelser for det aandelige Liv i Nutiden«, 1868) blev, som Dr. Pontoppidan Thyssen klart dokumenterer, af afgørende Betydning for Nygrundtvigianerne. Niensens Opgør med Teologien fik, som det hedder i Disputatsen »grundlæggende Indflydelse paa den »aandelige« *Venstregrundtvigianisme*, der udviklede sig jævnsides med den politiske i Løbet af 70erne.« Og hans folkelige Skrifter og Foredrag, hans Syn paa og Deltagelse i det folkelige Oplysningsarbejde bidrog i Tiden efter Grundtvigs Død til at knytte en nærmere Forbindelse mellem ham og Grundtvigianerne. Det var noget helt uhørt, at en af Universitetets kendteste Lærde søgte at bygge Bro mellem den akademiske Dannelse og den folkelige. Mange saa skævt til saadanne Bestræbelser, og selv hos nutidige Bedømmere af Niensens Gerning, møder man ikke sjældent en mærkelig Mangel paa Forstaaelse af hans Indsats som oplysende Taler og Forfatter – til Trods for, at han i vore Dage har haft saa markante Følgesvende som en Vilh. Andersen, en Vilh. Grønbech, en Hal Koch.

Det er derfor meget fortjenstfuldt, at Dr. Pontoppidan Thyssen – ganske uden Hensyn til, hvilken Værdi man iøvrigt tør tillægge Niensens Indsats som Tænkter og videnskabelig Forfatter – fremhæver hans enormt store Betydning for Nygrundtvigianismen.

Reaktionen mod Rasmus Nielsen satte hos den grundtvigsk-prægede Ungdom først ind med den Generation, hvis Hovedskikkelser var *Holger Begtrup* og *Jakob Knudsen*. Dr. Pontoppidan Thyssen omtaler den ret kortfattet (p. 319 og 397). Supplerende Kommentarer vil kunne findes i afdøde Professor *Ejnar Thomsens* Bog »Digteren og Kaldet«. Heri findes et muntert og lærd Causeri: »Fra Jakob Knudsens ungdom« (anf. Skr. p. 193–221), der ikke blot belyser den nøgterne Knudsens tidligt vakte Skepsis over for Rasmus Niensens dialektiske Filosofi, men ogsaa giver en aandfuld Analyse af Knudsens formelt svage, men indholdsmæssigt vægtige Ungdomsdigt »Haltefanden«, en Analyse, der paa flere Punkter supplerer Dr. Pontoppidan Thyssens Omtale af samme Digt (p. 398 f.). Det af Thomsen fremdragne Materiale kunde iøvrigt tyde paa, at Holger Begtrup i sin første Studentertid var stærkere indfanget af Rasmus Nielsen, end han har givet Udtryk for i sine Erindringer (»Levnet« 1929).

Thomsens posthumt udgivne Bog kom først, efter at Pontoppidan Thyssens Bog var afsluttet (1957), og det kan derfor ikke undre, at den næsten alt vidende Doktorand ikke har kendt den. Hans Fremstilling af Nygrundtvigianismens 1870–1887 er saa solidt oplysende og dygtigt skrevet, at man med Spænding og store Forventninger imødeser dens Fortsættelse.

Gustav Albeck.